

Mikrostilistika Umjetnosti riječi: jezikoslovna razradba koncepta stilema

Ljubica Josić

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

SAŽETAK: Cilj je istraživanja lingvostilističkih priloga časopisa *Umjetnost riječi* pokušaj utvrđivanja metodologije deskriptivnih postupaka u analizi stilski relevantnih činjenica jezika književnoumjetničkoga djela kakva je primijenjena u radovima dijela pripadnika tzv. zagrebačke stilističke škole šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Raščlanjivanje književnoga teksta jezikoslovnim aparaturom promatra se u suodnosu s heterogeno (makrostilistički) shvaćenom stilskom kategorijom unutar te škole, a osobita se pozornost posvećuje pitanju reprezentativnosti književnoumjetničkoga teksta kao predložka jezikoslovne analize koja istražuje stileme s pomoću kriterija stila kao izbora i otklona. Provedenom se analizom nastoji pridonijeti usustavljanju dvojnosti stilističke discipline te potaknuti da se u kontekstu suvremene mnoštvenosti stilističkih pristupa, neusustavljenoga nazivlja i individualnih koncepta stila, jasnije odredi stilistički doprinos strukturalnoga jezikoslovlja i istaknu one njegove tekovine koje nude poticajna razmišljanja u recentnim proučavanjima jezika književnoumjetničkoga djela.

Ključne riječi: *zagrebačka stilistička škola, lingvistička stilistika, stil, stilska obilježnost, stilem*

Uvod

U hrvatskoj periodici najveći je broj stilističkih priloga objavljen u časopisu *Umjetnost riječi* koji je pokrenut 1957. godine u izdanju Hrvatskoga filološkog društva u Zagrebu. Sukladno književnoteoretskoj disciplinskoj usmjerenosti časopisa, u većem se dijelu njegovih rasprava stil promatra kao estetska kategorija (»stilski kompleks«, »motivacijski sistem«, »jedinstvo književnoumjetničkoga djela«, »stilska formacija«) te se ona, najšire gledano, istražuje u okrilju književne stilistike (makrostilistike). Dio priloga *Umjetnosti riječi* stilsku kategoriju promatra iz jezikoslovne perspektive (mi-

krostilistike) te se u njima, ograđujući se od primjene estetsko-interpretativnih kriterija, jedinice pojačanja izražajnosti ili stilemi istražuju u međudnosu s drugim jezičnim sastavnicama, u konkretnome govornom kontekstu. U tim se prilogima kategorija piščeva stila promatra kroz perspektivu načina iskorištavanja izražajnih mogućnosti u prostoru umjetničkoga stvaralaštva, u individualnoj jezičnoj uporabi. Izuzev navedene premise, lingvističko-stilistički prilozi časopisa *Umjetnost riječi* razglabljuju jezikoslovni pristup piščevu stilu kroz nekoliko pitanja:

a) potrebu primjene egzaktnje jezikoslovne analize na najslobodniji tip jezičnoga iskaza jer je književno djelo »riječu izražena umjetnina« kojoj se jezikoslovnim aparaturom može legitimno pristupiti te dobivenim podacima ponuditi uporište onim analizama koje bi ih primjenom estetskih kriterija mogle kontekstualizirati unutar znanosti o književnosti;

b) postavljanje dvaju lingvističko-stilističkih kriterija: promatranje stilski napregnutih mjesta u piščevu jeziku kao rezultata izbora između jedinica različite izražajnosti, odnosno otklona od tzv. stilski neutralnoga načina izražavanja;

c) promatranje književnumjetničkoga funkcionalnog stila kao reprezentativna predložka za istraživanje stilski intenziviranih kontekstualno uvjetovanih jezičnih jedinica nastalih kao rezultat slobodne jezične uporabe (ta se uporaba u komunikacijskome trokutu pisac – djelo – čitatelj ostvaruje kao jedan od oblika komunikacijske prakse);

d) razradbu trirazinske analize kontekstualno uvjetovanih mjesta pojačanja izražajnosti (popisivanje, opisivanje i funkcionalno vrednovanje stilema).

Naznačene premise utkane su u lingvističko-stilističke radove *Umjetnosti riječi*¹ te su njima zacrtane metodološke koordinate konstituiranja deskriptivne stilističke

¹ Prethodnikom *Umjetnosti riječi* može se smatrati časopis *Pogledi* koji je od 1952. do 1955. godine izdavalo Društvo nastavnika sveučilišta, visokih škola i suradnika naučnih ustanova u Zagrebu. Široke kulturološke tematske usmjerenosti, *Pogledi* su obuhvaćali i priloge iz jezika i književnosti, a posljednji svezak (1955) ureden je kao književnoteoretski almanah u kojem su naznačeni neki od metodoloških poticaja koji će svoju punu razradbu dobiti u *Umjetnosti riječi*. Među njima osobito je poticajna stilistička rasprava P. Guberine *Stilistički i stilografski postupci: naučna i literarna analiza* u kojoj se donosi razradba stilografske discipline kojom se nastoji prevladati praznina između stilistike Ballyjeva tipa koja je isključila literarni jezik iz svojega predmeta proučavanja (što joj je priskrbilo naziv »stilistike bez literarnosti« odnosno »stilistike bez stila«) i književne kritike koja bi se u dijelu svojega istraživanja mogla pomoći egzaktnim podacima dobivenim jezikoslovnim analizama. Stilografski su predmet proučavanja stilski postupci (afektivni i neafektivni) kojima se pisac služi u svojoj individualnoj jezičnoj uporabi, »direktna« izražajna sredstva (leksička razina – riječi i njihove kombinacije) te »indirektna« izražajna sredstva (vrednote govornoga jezika), različiti postupci poput ritmičkih i zvukovnih ostvarenja, potom uporaba različitih tipova jezika poput familijarnoga govora i argota kojima se može u jeziku književnumjetničkoga djela ostvariti potencijalna stilogenost, posebice u području govorne karakterizacije. Stilografijom se nadomještaju nazivi »lingvistička stilistika«, »deskriptivna lingvistička stilistika« i »stilistička lingvistika« te je ona usvojena u dijelu lingvističko-stilističkih rasprava: »A formalna pred-

ke discipline primjenjive na analizu jezika književnoumjetničkoga djela, poglavito u radovima Krunoslava Pranjica, Vatroslava Kalenića i Branka Vuletića gdje se lingvostilistička metodologija oprimjeruje na jeziku onih pisaca koji imaju važno mjesto u razvoju hrvatskoga književnog izraza (A. Šenoe, A. G. Matoša, M. Krleže). Ti prilozi sadrže mnoga poticajna razmišljanja o ograničavanju u jezikoslovnome smislu onoga što potencijalno ostvaruje stilističke vrijednosti u konkretnome kontekstu jezika književnoumjetničkoga djela. Stoga se u ovom radu nastoji analizirati lingvističko-stilistička usmjerenost na funkcioniranje stilski obilježenih jezičnih jedinica u kontekstu iskaza te pritom uputiti na važnost promatranja međuodnosa jezičnih jedinica jer se tek u suovisnosti blizine ostvaruje stilistička vrijednost stilema. Pritom treba napomenuti da radovi suradnika okupljenih oko toga časopisa ili tzv. zagrebačke stilističke škole² svjedoče o protegljivosti stilske kategorije jer se o stilu književnoga djela u radovima nastalim u okrilju škole raspravlja iz makrostilističkih i mikrostilističkih perspektiva³ koje se dodiruju i nadopunjuju, izostavljajući isključivost stilističkih gledišta (usp. Donat 1968: 264). Metodološki su poticaji proučavanju stilske kategorije u okrilju škole raznovrsni: Spitzerova stilistička kritika (I. Frangeš), njemačka škola interpretacije Kaysera i Staigera (Z. Škreb), fenomenologija (V. Žmegač), ruski formalizam, praška strukturalna škola i tartuska semiotika (A. Flaker), španjolska stilistika D. Alonsa i talijanska stilistika G. Devota (F. Čale), francuska i frankofonska stilistika J. Marouzeaua i M. Riffaterrea (K. Pranjic), teorija recepcije (R. Katičić).⁴ Raznorodnost pristupa upućuje na povijesno uvjetovanu dvostruku stilističku

nost ovoga termina jest, po mom mišljenju, u njegovu ekonomičnom koeficijentu: tako otpada nestabilna distinkcija: lingvistička stilistika – stilistička lingvistika, koja često i nije nikakva distinkcija« (Kalenić 1965: 193).

² Autor sintagme »zagrebačka stilistička škola« skovane šezdesetih godina je I. Frangeš. Njome je istaknuta stilistička disciplinska usmjerenost na istraživanje književne umjetnine te se hiperonimski obuhvaćaju makrostilistički i mikrostilistički pristupi premda se u prvom redu pridjev »stilistički« odnosi na stilističku kritiku. Upravo zbog heterogenosti pristupa nastalih u okrilju škole, V. Visković navedenu sintagmu smatra značenjski preuskom te predlaže naziv »unutrašnji pristup« kojim se mogu »obuhvatiti različite metode kojima je svima zajedničko inzistiranje na postavci o autonomiji umjetnosti čija bit nije u svjedočenju, kazivanju istina o stanovitu dobu, već bavljenju formom kazivanja« (Visković 1983: 49). Treba napomenuti da se, promjenom istraživačke paradigme šezdesetih i sedamdesetih godina, pridjev »stilistički« sadržan u nazivu škole nadomješta pridjevcima »književnokritički« i »književnoznanstveni« ili se škola naziva samo »zagrebačkom« (Užarević 1995: 18).

³ Dvije perspektive, mikrostilistička i makrostilistička odnosno minimalistička i maksimalistička, odražavaju se u različito definiranoj kategoriji stila. Jezikoslovni pristupi integriraju u se kriterij izbora i svjesna intenziviranja iskaza, a s makrostilističkoga aspekta definicije često obuhvaćaju kategoriju totaliteta i modusa pa se tako stil definira kao »karakteristična unutrašnja struktura književnog teksta u njegovu totalitetu« (Katičić 1960: 11) ili primjerice kao »način postojanja umjetničkog djela« (Frangeš 1957: 255).

⁴ Maksimalističko i minimalističko shvaćanje stilske kategorije razlikuje se svojim teoretskim ishodištem. Kako ističe Kravar (1985: 393), maksimalistički shvaćena stilska kategorija derivira iz povijesti umjetnosti (istraživanje »epohe« odnosno »stilske formacije«), a minimalistička stilska kategorija re-

usmjerenost koja je derivirana iz pitanja u kakvu su odnosu književnojezična komunikacija i drugi funkcionalni tipizirani oblici jezične komunikacije, odnosno mogu li se promatrati kroz isti sitnozor jezične prilagodbe komunikacijskim realijama kao objektivne značajke tipova izražajnosti ili je ipak riječ o dvama zasebnim kôdovima (Spiewok 1971: 184).

1. Stilistička dvovrsnost u proučavanju književnoga teksta

Premda joj korijenje seže u antičku retoriku i poetiku, razvoj stilistike kao suvremene znanstvene discipline veže se za dvadeseto stoljeće i konstituiranje njezinih dvaju odvjeta: književne stilistike i jezikoslovne stilistike (lingvostilistike) koje su hiperonimi brojnim metodama i pravicima stilističkih proučavanja koji često međusobno nisu oštro odijeljeni te se termini »stil« i »stilistika« različito omeđuju, šire ili sužavaju, pa se prema tome i odvjerci unutar lingvističke stilistike različito nazivaju: »deskriptivna stilistika«, »stilistika jezične ekspresije«, »stilolingvistika«, »afektivna stilistika«, »stilistika izraza«, »stilistika Ballyjeva tipa«, »stilografija«.

Načelno se, prema V. Vinogradovu (1971: 299-305), suvremene stilističke discipline mogu prema predmetu proučavanja razgraničiti trojnom razdjelbom. »Stilistika jezika« odnosi se na strukturalističko tumačenje jezika kao »sistema sistemā«. Stil je shvaćen kao jedan od podsistema toga skupa koji se realizira kao strukturni oblik jezične funkcije. »Stilistika jezika« u sinkronijskome i dijakronijskome pristupu utvrđuje tipove stilova, opće zakonitosti tih stilova u nacionalnome jeziku te je u osnovi funkcionalna pa bi se mogla nazvati i funkcionalnom stilistikom. »Stilistika govora« proučava izražajna sredstva u individualnome jezičnom ostvaraju. Istražuje socijalnu uvjetovanost govornih ostvaraja, opisuje vrsta govora poput predavanja i pozdravnoga govora, utvrđuje posebnosti monološkoga i dijaloškoga govora, ekspresivne značajke žargona i sve stilske značajke koje se odnose na govornu realizaciju. Pritom »stilistika govora« utvrđuje i nove stilske kategorije, nijanse stilskih uporaba te nove tipove stilskih struktura prema njihovu govornome ostvarenju. Izravno se naslanja na »stilistiku jezika«, a tijesno je povezana sa »stilistikom umjetničke književnosti«. »Stilistika umjetničke književnosti« nadovezuje se na znanost o književnosti, posebice teoriju književnosti i književnu povijest jer analizira i opisuje izražajna sredstva ostvarena u pojedinome piščevu izrazu, ekstrahira ih na razini izraza pripadnih književnim školama i stilskim epohama. Jezik u estetskoj funkciji kvalitativno se drugačije ostvaruje od jezika uporabljenoga u drugim jezičnim funkcijama što podrazumijeva da njegovo proučavanje uključuje književnoestetske kategorije koje nisu mjerodavne za »stilistiku jezika« ili za »stilistiku govora«. Međutim, »stili-

toričke je i poetičke provenijencije. Međutim, granice među njima često nisu oštre te se stilska kategorija prenosi, sužava na jezikoslovni kriterij ili proširuje estetsko-literarnim kriterijima.

stika jezika« i »stilistika govora« materijalna su baza »stilistike umjetničke književnosti« jer mnoge značajke estetski uporabljenoga jezika ne mogu biti primjereno opisane ako se ne uzmu u obzir njihove veze i međusobni odnosi sa stilovima jezika i stilovima govora. Nadalje, »stilistika umjetničke književnosti« u uskoj je vezi s općom teorijom umjetnosti te s poetikom. Književna je stilistika, prema Vinogradovu, dio »stilistike umjetničke književnosti« te se temelji na kategorijama i konceptima književne i estetičke teorije.

Razvidno je da se naznačena podjela načelno može s trovsne reducirati na dvovrstu kakva se obrazlaže u Guirauda (1964: 32–33) – »stilistiku izraza« (»deskriptivnu stilistiku«) i »stilistiku pojedinca« (»genetičku stilistiku«). »Deskriptivna stilistika« utemeljena je Ballyjevim stilističkim istraživanjima, na diferencijaciji objektivnoga, spoznajnoga te subjektivnoga ili afektivnoga sadržaja u jezičnome izrazu zbog čega je ona jezikoslovna disciplina. Za razliku od nje, »genetička stilistika« proučava jezične strukture s ciljem da im odredi uzroke te se veže uz književnu kritiku. Genetička stilistika integrira psihološke, sociološke i kulturne pristupe poput Spizerova, Vosslerova, Bachelardova i Valéryjeva te se u njoj odražava znamenita Buffonova krilatica »Le style, c'est l'homme même« (»Stil je sâm čovjek«). Piščev je izbor ekspresija njegove osobnosti, njegova gledanja na svijet te je u središtu proučavanja genetičke stilistike onaj dio dijalektičkoga trokuta koji se veže uz pisca. Iz toga proizlazi da »deskriptivna stilistika« i »genetička stilistika« imaju bitno različita područja istraživanja.⁵ »Deskriptivna stilistika« opisuje stilske kategorije (i njihovu izražajnost) koje su sadržane u jeziku kao sistemu, a kojima se pripadnik jedne jezične zajednice služi pri stvaranju izraza. Ona se bavi jezičnom stvaralačkom potencijom i realizacijom, ali ne i umjetničkom. Umjetnička je realizacija, za razliku od stvaralačke, vezana za osobite situacije te nije »svojina« svih pripadnika jezične zajednice. Budući da je u književnome djelu jezik u službi umjetnosti, nije više riječ o stvaralačkome (što je imanentna karakteristika svakoga jezika), nego umjetničkome, odnosno o individu-

⁵ Prema načinu na koji se višeslojnost književnoga djela ostvaruje u čitateljevoj svijesti, stilska se kategorija može vezati za svaki od slojeva koji se preslaguju, međusobno umrežavaju i konkretiziraju u procesu čitanja. U fenomenološkoj teoriji R. Ingardena (1971: 10) izdvajaju se četiri strukturna sloja koja imaju zasebnu estetsku vrijednost: a) sloj glasova i viših glasovnih cjelina; b) sloj značenjskih jedinica (smisao pojedinih rečenica i njihovih sklopova); c) sloj shematskih aspekata u kojima se odražavaju raznovrsni predmeti prikazani u djelu; d) sloj prikazane predmetne stvarnosti. Slojevi koje je Ingarden izdvojio mogu se opisati na ovaj način (Delić 1979: 45): a) razina oznake ili označitelja – zvukovni sloj glasova leksičkih jedinica koje se umrežuju u sintaktičke jedinice te organiziraju s pomoću stilskih postupaka; b) razina označenog – značenjski sloj jezičnih jedinica koji nije istovjetan osobitu svijetu književnoga djela; c) tematski sloj – sloj predmeta ili imaginativne stvarnosti; d) autorov stav ili gledište prema kojem se prikazuje predmetna stvarnost; d) značenje djela kao cjeline. Iz navedene se podjele može utvrditi na kojim se jezičnim razinama ograničava stilska kategorija u jezikoslovnoj i književnoj stilistici te se prema tome mogu odrediti granice proučavanja obiju stilistika: »Zvukovni sloj i sloj jedinica značenja predmet su izučavanja lingvističke stilistike. Ostale slojeve tumači literarna stilistika i književna kritika« (Delić 1979: 46).

alnome stilu. Da bi se on proučavao, napominje Guiraud, treba se prijeći u područje »genetičke stilistike«. U promatranju pišćeva izraza »genetička stilistika« bavi se načinima na koje se pojedini stilemi (koji su opisani u deskriptivnoj stilistici) ostvaruju, odnosno istražuje impresivnu i ekspresivnu vrijednost jezičnih jedinica koje su nastale svjesnim pišćevim izborom. Dok se »deskriptivna stilistika« bavi opisom jezičnih kategorija, »genetička stilistika« utvrđuje uzroke njihove uporabe, i to na dvije razine. Na općenitijoj razini »genetička stilistika« utvrđuje zajedničke stilske značajke skupine djela te dolazi do rezultata vezanih uz utvrđivanje stilskih značajki koje su svojstvene određenoj književnoj vrsti ili primjerice vremenski ograničenoj epohi u povijesti književnosti. Na individualnoj se razini »genetička stilistika« bavi utvrđivanjem jezično-stilskih značajki pojedinačnih tekstova te se kreće prema dvama različitim smjerovima. Jedan je književna kritika, a drugi lingvistička stilistička kritika. Budući da obje kritike imaju isti cilj, njihovu tijesnu povezanost potvrđuje činjenica da se književna kritika služi podacima dobivenima u analizi lingvističke stilističke kritike, isto kao što lingvistička stilistička kritika u svojim istraživanjima ne smije zanemariti spoznaje koje su proizašle iz književne kritike.

Dvostruku stilističku podjelu predlaže i Enkvist (1964: 47) te rabi nazive »stilolingvistika« i »stilobihevirologika« koji se odabiru zbog svoje semantičke arbitrarosti jer se njima izbjegavaju značenjska polja ostalih stilističkih naziva. »Stilolingvistika« je jezikoslovna stilistika koja se temelji na onome opisu koji može obuhvatiti sve jezične sastavnice koje ostvaruju stilističku vrijednost u promatranome tekstu. Prema Enkvistu, njezina praktična primjena sastoji se od pozornoga čitanja teksta usporedbom s normom te jezikoslovnoga opisa i analize stilski relevantnih jezičnih jedinica. Za razliku od »stilolingvistike«, »stilobihevirologika« obuhvaća istraživanje povezanosti stilskoga stimulansa u tekstu i čitateljeva odgovora na nj.

Zaključno, s obzirom na metodološke postupke i predmet proučavanja, suvremena se stilistika dijeli na književnu stilistiku i stilistiku jezika. Stilistika jezika ili lingvostilistika podrazumijeva »deskriptivnu stilistiku« opisanu u Guirauda, a utemeljenu u Ballyjevoj »afektivnoj stilistici«, funkcionalnu stilistiku koja se bavi utvrđivanjem funkcionalnih stilova te lingvostilistiku usmjerenu na istraživanje pišćeva izraza.⁶ Lingvostilistička analiza, koja se provodi u dijelu stilističkih priloga u *Umjet-*

⁶ Kritizirajući metodu stilističke kritike utemeljenu na sjedinjavanju jezikoslovnoga pristupa, književne povijesti i književne kritike koju je inaugurirao L. Spitzer, S. Petrović naziva ju »invazijom jezikoslovlja u studij književnosti« (Petrović 1960: 70). Osvrćući se na razlike između lingvističke stilistike i stilističke kritike, koje u praksi nisu jednostavne i oštre, približavanje dviju disciplina Petrović ne smatra posljedicom njihove srodnosti već potvrdom relativnosti granica među humanističkim disciplinama. Kao svojevrsno objašnjenje Petrovićeva negativno intoniranoga stava o jezikoslovlju koje je primijenjeno na istraživanje književnoga teksta možemo promatrati Pranjicevo izlaganje na VII. kongresu jugoslavenskih slavista u Beogradu 1972. godine. Stavši u obranu kompetencije jezikoslovne stilističke discipline u istraživanju jezika književnoumjetničkoga teksta (o čemu eksplicitno svjedoči naslov izlaga-

nosti riječi, u praksi primijenjena kao jezikoslovna disciplina s ogradama prema impresionističkoj stilistici, daje mnoga korisna zapažanja o izražajnim sredstvima i stilskim postupcima u individualnome piščevu izrazu te o odnosu općega i funkcionalnoga u jeziku. Polazište joj je gledište prema kojem se jezik u književnumjetničkoj komunikaciji bitno ne razlikuje od drugih jezičnih uporaba,⁷ odnosno tvrdnja da je jezik književnumjetničkoga djela ravnopravan predmet jezikoslovnoga istraživanja kao i primjerice poslovni jezik, razgovorni jezik, dijalekt ili žargon, dokle god se ne donose sudovi o estetskoj vrijednosti djela prema jezičnim pojedinostima. Lingvostilistička analiza nikad nije zatvoren, dovršen sustav opisivanja i komentiranja jezično-stilskih značajki i njihove funkcionalnosti u piščevu izrazu. Ona, u svojoj otvorenosti, može kazati puno o umjetničkome izrazu i pomoći boljem razumijevanju književnumjetničkoga djela.

Obilježavanje određenoga piščeva izbora kao stilema uvjetan je postupak jer stilska obilježnost ne podrazumijeva i stilogenost. Ukupnost stilema na jednoj od jezičnih razina ili na svim jezičnim razinama u nekome djelu ili opusu naziva se stilematikom. Za analizu stilema važan je čimbenik njihovo pojavljivanje u tekstu, odnosno njihov raspored i umreženost s drugim jezičnim jedinicama. Jedinice pojačane izražajnosti mogu se pojaviti na bilo kojoj od jezičnih razina u tekstu (ili na svima) te se, sukladno razinama jezične strukture u gramatici, nazivaju semantostilemima, fonostilemima, morfo(no)stilemima, grafostilemima, leksikostilemima, sintaktostilemima i makrostilemima (tekstostilemima). Stilem stoga funkcionira kao hiperonim jer obuhvaća nabrojene vrste stilema nazvane po jezičnim razinama na kojima se stilski »dodatak« može uočiti i izolirati »čime se ostvaruje njihov odnos kao potklasa prema klasi stilema« (Stolac 2008: 292).

Razgraničenje vrijednosti koje su dio cjeline jezičnoga izraza često je težak i delikatan zadatak te, prema Kaliniću (1971: 71-75) obuhvaća ove razine opisa:

nja: *Legitimnost lingvističkoga-stilističkoga pristupa književnome tekstu*), ističe se da lingvostilistika u proučavanju stila kao jezične činjenice književnumjetničkoga djela ne negira njezinu estetsku vrijednost: »A niti je to prijekor onome tipu stilističkoga pristupa koji je striktno lingvistički, ne vezuje se uz književnu kritiku, i u analizi jezičnoga izraza ne napušta područje lingvističkih činjenica nego tu istu jezičnu ekspresiju promatra u njezinoj trovalentnosti: pojmovnoj – ekspresivnoj – impresivnoj; a ono isticanje, ono pojačanje izražajnosti što jest stil shvaćen kao lingvistička kategorija, traži na svim razinama izraza: od fonološkoga preko morfološkoga do sintaktičkoga i semantičkoga – dok, što se vrednovanja tiče, svjesno ga ostavlja intuiciji i ukusu, ili pak književnoj, pa može i kritici stilističkoj« (Pranjic 1972: 94).

⁷ Jezikoslovci se u istraživanju stilističkih vrijednosti u književnumjetničkome djelu susreću s prigovorima da prekoračuju granice jezikoslovnoga istraživanja jer za predmet proučavanja uzimaju one jezične jedinice koje su dio umjetničkoga djela i nedjeljive od estetske kvalitete kakvu ostvaruju samo u kontekstu cjeline koje su dio. S druge strane, iz jezikoslovne perspektive, jezik je književnumjetničkoga djela, čak i kad ga se zbog njegove slobode, individualnosti, nenormiranosti, fikcionalnosti i semantičke neprozirnosti promatra kao poseban jezični kôd, ipak jedna od jezična realizacija te je podjednako legitimno područje jezikoslovnoga istraživanja kao i drugi vidovi jezičnih pojavnosti, od se kojih neki, po dijelu navedenih značajki, približavaju književnumjetničkomu stilu, poput razgovornoga stila.

1. Utvrđivanje sadržaja u jezičnome izrazu kojim se identificira (nominalizira) stvarnost. Riječ je o denotacijskoj razini iskaza, a obuhvaća odnos prema jezičnoj normi, standardu te priopćajnoj funkciji jezika. Primjer takve razine iskaza u leksemu *jesen* odnosi se na značenjski sadržaj »godišnje doba« koji Kalenić obilježava simbolom (A).

2. Utvrđivanje vrijednosti koja je nadodana na osnovnu vrijednost, odnosno utvrđivanje stilskoga dodatka. Riječ je o konotacijskoj razini iskaza, a u leksemu *jesen* ona obuhvaća semantički sadržaj »starost, klonuće, umor, zamiranje«. Konotacijska je razina iskaza obilježena simbolom (B). Unutar te razine razlikuju se dva tipa stilotvornosti. Jedan se odnosi na kolektivnu stilotvornost, odnosno na područstvljenu stilističku vrijednost, a takva je vrijednost u nekome jeziku stalna značajka te je obilježena simbolom (B1). Drugi tip stilotvornosti je individualna, autorska stilotvornost, odnosno stilski dodatak ostvaren u specifičnome kontekstu te ga je Kalenić obilježio simbolom (B2).

3. Utvrđivanje ukupnosti obavijesti koja se ostvaruje u konkretnome književnoumjetničkom djelu. Takav opis ulazi u područje estetskih kategorija, povijesnih, ideoloških, religijskih i drugih izvanjezičnih kategorija, obilježen simbolom (C). Primjerice, leksem *Domovina* (pisan velikim slovom), s obzirom na nabrojene kategorije, ostvaruje različitu vrijednost u opusima pojedinih pjesnika i književnika. Ova razina iskaza nije odvojiva, samostalna, izolirana cjelina, što potvrđuje i shema njezinih sastavnica: $A+B (B1+B2) = C$.

Zbog složenosti stilske obavijesti ti opisi u praksi izoliraju: »Tu se naime već javlja ono razmeđenje, instituirano u našoj praksi i diktirano prvenstveno praktičnim razlozima, po kojem se lingvostilistika bavila vrijednostima $A+B (B1+B2)$, a književna (estetska, kritička itd.) stilistika vrijednošću C. Ali svi nesporazumi, banalne i slučajne greške, nedorečenosti i površnosti, krize u koje su povremeno padali ili pojedini stilističari ili stilistički pokreti potjecale su upravo iz toga što su pojedinci morali izvršiti rez na cjelini obavijesti $A+B (B1+B2) = C$, ali su i morali voditi računa o onome što su odrezali i tako reći bacili kroz prozor« (Kalenić 1971: 73). Tri su razine utvrđivanja vrijednosti jezičnoga izraza u književnoumjetničnome djelu međusobno povezane. Primjerice, postupci na razini (B) mogu biti izravni znakovi autorove poruke, odnosno vrijednosti ostvarene na posljednjoj (C) razini. Lingvostilistika se u istraživanju jezičnih jedinica pojačane izražajnosti zadržava na razini (B). Ipak, utvrđivanje stilističke vrijednosti podrazumijeva prepoznavanje denotacijske razine (A), a vrijednost (C) može uključiti u opis samo u pojedinačnim slučajevima jer se tako izbjegava preopširnost.

Lingvostilistička analiza obuhvaća istraživanje stilema njihovim uočavanjem, analizom njihove izražajnosti, opisom ostvarene stilističke vrijednosti te vrednovanjem stilogenosti u stvarnome kontekstu. Ispitivanje izražajnosti stilema vrši se nje-

govom usporedbom sa stilski neobilježenim oblikom: »Naime, nije moguće utvrditi obilježene jedinice ako se ne utvrde neobilježene, nemoguće je ustrojiti metodološka načela za istraživanje stilogenoga koja bi se bavila nadgradnjom ako prije toga nije identificirana osnova, baza« (Stolac 2008: 292). Lingvostilistička analiza obuhvaća razlikovanje denotacijske i konotacijske razine iskaza, a usmjerava se na konotacijsku razinu kao primarnu, dok je denotacija pomoćna razina. Stilogenost jezične jedinice je funkcionalna uporaba te jedinice u njezinu kontekstu, u skladu s umjetničkom vrijednošću te je utvrđivanje njezine stilogenosti posljednji korak u lingvostilističkoj analizi. Nakon konstatacije o funkcionalnosti uporabljenoga izraza, lingvostilistička analiza završava svoje istraživanje jer sve što prelazi te okvire vodi k završnim sudovima o estetskoj, umjetničkoj vrijednosti: »Tako se stilografija zaustavlja onoga trenutka kad se nađe u dodiru s vrijednostima drugih područja, npr. ideologija, filozofskih sistema, političkih, povijesnih, nacionalnih i religioznih vrijednosti, kod kompozicije, fabule, sadržaja itd. Sve su to doduše kategorije koje bitno sudjeluju u strukturi književnoga umjetničkog djela, ali njihovo razvrstavanje i valorizacija ne podliježu ponašanju osnovnih jezičnih kategorija« (Kalenić 1968: 100).

2. Mikrostilistička razradba koncepta stilema u *Umjetnosti riječi*

Šezdesetih se godina u *Umjetnosti riječi* mikrostilističko shvaćanje stila usustavljuje u člancima K. Pranjića, V. Kalinića i B. Vuletića. Stil se u tim priložima istražuje kao jezična činjenica, kao ukupnost stilema, odnosno ukupnost mjesta pojačanja izražajnosti (u Pranjićevu lingvostilističkome pristupu), ukupnost stilističkih vrijednosti (u Kalenićevim stilografskim razmatranjima) ili se stilistička analiza usmjerava na jednu od razinu, fonostilističku, kao u radovima B. Vuletića. Razvidna je terminološka različitost jezikoslovne raščlambe piščeva jezika što se odražava i u razradbi koncepta stilema. U Pranjićevim se fonostilističkim analizama Krležinih tekstova (1962, 1963) istražuju stilističke vrijednosti ostvarene govornim vrednotama te se uporabljuje lingvostilistička trojna razdjelba razvijena u Ballyjevoj afektivnoj stilistici.⁸ Njome se razdvaja intelektualni, tzv. neutralni sadržaj od emocionalnoga te se posljednji promatra kao potencijalna stilistička vrijednost koja se realizira u konkretnome kontekstu slaganjem s intelektualnim i emocionalnim sadržajem književnoumjetničkoga djela. Takva raščlamba ima cilj propitati funkcionalnu uporabiljenost pojedinoga stilema te obuhvaća mikrokontekst ostvarivanja pojedine stilski napregnute jezične jedinice što uključuje unutarnju rekonstrukciju intelektualnoga i emocionalnoga sadržaja konteksta pojavljivanja. U fonostilističkim se analizama jezika Krležinih djela ističe međuovisnost jezičnih jedinica u konkretnome kontekstu, od-

⁸ U Ballyjevoj stilistici predlaže se trirazinska analiza stilističke vrijednosti: delimitacija (*délimitation des faits d'expression*), identifikacija logičkoga sadržaja (*identification des faits d'expression*) i utvrđivanje afektivne vrijednosti (*caractères affectifs des faits d'expression*).

nosno povezanost glasovne, semantičke, sintaktičke i drugih jezičnih razina u ostvarivanju osobite stilske obavijesti. Krležin prozni ritam, pokazuje nam provedena lingvističko-stilistička analiza, ostvaruje se raznovrsnim jezičnim sredstvima: položajem enklitike kojom se razbija sintagma, inverzijom subjekta i predikata, inverzijom u sintagmama te ispuštanjem veznika u zavisnim rečenicama, što se dokazuje »prevođenjem« tih postupaka u tzv. nulti stupanj. Njime se radi dokazivanja stilogenosti ritmotvornih elemenata izvorna piščeva sintaktička konstrukcija lišava svoje umjetničke izražajnosti te analiza otkriva međuovisnost govornih vrednota i stilske izražajnosti u ostvarivanju funkcionalnoga odnosno stilogenoga jezičnoga izraza. Iz toga proizlazi da je ritam objektivno mjerljiva jezična činjenica te da se njegova analiza može provesti s pomoću lingvostilističke metode sa svrhom potpunijega shvaćanja osobitosti književnoumjetničkoga djela.

Pri proučavanju Matoševe mikrostilistike (onomatopeja, reda riječi, izbora leksika i morfoloških varijanata koji je motiviran fonostrukturom riječi kao i drugoga piščeva izbora motiviranoga eufonijskom i ritmičnom strukturom sintaktičkih cjelina) eksplicira se završni korak lingvostilističke analize u kojem se objektivna analiza jezične činjenice nadopunjava stilističkom interpretacijom. Nakon što se izolira jezični podatak kao stilski obilježen, potrebno je protumačiti ga i funkcionalno vrednovati: »Tu se više ne može postupati lingvistički egzaktno i objektivno – već stilistički interpretativno« (Pranjić 1967: 30). Stilističkom se interpretacijom potvrđuje da određeni stilem u različitome kontekstu nema isti stupanj izražajnosti ili uopće ne ostvaruje izražajnost, iz čega proizlazi da je stilem »formalna naznaka, obilježavanje jezične pojave koja jest, ali tek potencijalno, pojačavanje izražajnosti« (Pranjić 1967: 37). Ocjena funkcionalnosti stilema,⁹ stilogenost, temelji se na relativnosti same naravi stilogenosti: kao što svaki stilem nije stilogen, tako ni sve stilogeno nije obvezno stilematsko. Stilogenost kao ocjena funkcionalnosti stilema podrazumijeva stilističko vrednovanje, a stilematsko obuhvaća jezikoslovni opis. Matoševi se fonostili-

⁹ Stilem je jedinica pojačane izražajnosti, odnosno, prema Pranjiću (1967: 129) varijanta koja implicira svoju zamjenu: stilsku nulu ili stilski još jaču, a ostvaruje se svojom nepretkazivošću. Stilski neobilježene jedinice mogu se naći u takvom kontekstu u kojem će postati obilježene, a obilježene jedinice mogu izgubiti svoju »dodatnu« vrijednost u kontekstu zasićenom sličnim izražajnim jedinicama te postati stilski neobilježene, odnosno stilski neutralne. To potvrđuje koliko važnost za ostvarivanje stilističke vrijednosti ima kontekst, a i to da stilem, kao i stilistička vrijednost, nije apsolutna kategorija. Stilem se stoga promatra kao imanentna osobina konkretnoga jezičnoga konteksta, kao »nepretkazivi element konkretnog govornog niza; nepretkazivost ne određuje jezični sustav, nego jedino konkretni kontekst« (Vuletić 2005: 267). Termin stilem ostao je do danas u uporabi, premda je bilo različitih prijedloga za nazivanje sadržaja na koji se odnosi. S obzirom na to da se njime sugerira trajnost kategorije (poput fonema i morfema koje obuhvaćaju ograničen broj jezičnih jedinica) a u jeziku književnoga djela može se ostvariti na mnoštvo načina koji se ne mogu predvidjeti tj. ograničiti, Kalenić (1965: 196) predlaže zamjenski termin »stilografska tačka« koji, pokazalo se, nije bio šire usvojen. Stilem se sažeto može definirati kao jezična jedinica koja »nosi određenu stilsku informaciju« (Katnić-Bakrašić 2001: 38) te time izbjeci preciziranje višeznačnosti njegovih oznaka.

stički izbori promatraju kao inovacijski elementi piščeva izraza, kao »antigramatičke«, ali fonostilematske pojave. Fonostilemi se analiziraju u nekoliko koraka. Prvi obuhvaća njihovo uočavanje, izdvajanje u književnoumjetničkome tekstu. Drugi korak obuhvaća objektivan egzaktni opis gramatički »očekivanijega« jezičnoga ostvarenja (stilski neobilježenoga), odnosno utvrđivanje u čemu je piščev izraz izražajniiji jer se stilem¹⁰ promatra unutar jezičnoga sustava hrvatskoga jezika. Taj korak obuhvaća opis piščeve jezične inovacije koja se ne tumači kao »gramatička hereza« ili »devijacija« od jezičnoga kodeksa već kao mjesto pojačanja izražajnosti, kao stilski relevantna nijansa jezične ekspresije. Treći korak obuhvaća analizu funkcioniranja stilema u njegovu kontekstu te određivanje njegove stilogenosti, uzimajući u obzir i piščeve namjere te čitateljevo očekivanje.

Lingvostilistička se metodologija na stranicama *Umjetnosti riječi* u prilogu V. Kalenića (1969) na primjeru Šenoina izraza razrađuje kao pristup koji uzima u obzir sve tri stilske kategorije: »virtualne« i »realne« stilske izbore te »stilsku maniru« piščeva vremena. Jedan od primjera stilističke vrijednosti »kolektivne« stilistike hrvatskoga jezika je načinska uporaba vremena, odnosno uporaba aorista, imperfekta, potencijalnoga futura i pluskvamperfekta, kondicionala te gnomskih varijanti pojedinih vremena. Dakako, pravo se stilsko značenje tih »kolektivnih« stilskih kategorija ostvaruje tek u kontekstu: »Razumljivo je da se ne može svaki aorist ili imperfekt u djelima pojedinih pisaca shvatiti uvijek jednako, jer potpuni njihov lik izlazi i iz konteksta i iz sadržajne situacije u kojoj se nalaze, a svaki pisac, osim toga, njihovim izborom kazuje i niz drugih elemenata koji često i ne moraju biti sasvim jezičnoga podrijetla. Zajedničko je, međutim, da se aoristi i imperfekti doživljuju najprije u svojoj stilskoj mogućnosti i da aktivno sudjeluju u formiranju stilskih punktova, bez obzira na to da li su potekli iz historijskih, formalnih ili sadržajnih izvora« (Kalenić 1969: 37–38). Stilemi se jezika književnoumjetničkoga djela promatraju postupkom usporedbe između »virtualnih« stilskih kategorija unutar kolektivne stilistike te njihovih realnih ostvarenja čime se stilemska vrijednost utvrđuje kao svojevrsan transformativni potencijal kolektivnoga ostvarenoga u individualnome odabiru.¹¹

¹⁰ Stilemi se mogu promatrati kao znakovi isticanja na značenjskoj razini. Prema Katičiću (1968), primarna je funkcija stilema kao neobičnih stilskih izbora činjenje vidljivom strukturu svijeta književnoumjetničkoga djela. Oni su sredstva isticanja te strukture a naglašavanje ostvaruju smanjenjem pretkazivosti u svome kontekstu: »Funkcija stilema nije, bar ne prvenstveno, u tome da održavaju i upravljaju čitaočevu pažnju, nego su to znakovi koji strukturu svijeta što ga književno djelo dočarava čini uočljivijom. I upravo ta njihova funkcionalna veza s unutrašnjim svijetom književnog djela daje im mogućnost da kod čitatelaca odnosno slušalaca pojačaju estetski doživljaj« (Katičić 1968: 193).

¹¹ S obzirom na značenjski raspon, stilemi su širi pojam od figura jer mogu biti ostvareni različitim stilskim postupcima, dok se figure smatraju »ustaljenim i tipski prepoznatljivim stilizacijama« (Turković 1995: 563) te se u suvremenoj stilistici često nazivaju osnovnim stilskim sredstvima. U tradicionalnoj se stilističkoj i retoričkoj literaturi te »katalogizirane stilizacije« (Ibid.) razdjeljuju u dvije skupine: figure riječi (tropi) i figure misli, kojima se obuhvaća više od dvije stotine figura nastale dodavanjem

U prilogima B. Vuletića stil se književnoumjetničkoga djela promatra kao kvalitativno ostvarenje govornim vrednotama. Premda Vuletićeva fonostilistička ispitivanja jezičnoga znaka, ponajviše u pjesničkome izrazu, teže egzaktno utemeljenoj stilističkoj analizi, istodobno se primarnim postavlja postulat o mnoštvenosti značenja te bezbrojnim interpretacijama koje generira književnoumjetničko djelo. U tome se kontekstu stilski postupci koji proizvode određene efekte te im je »materijalna« baza jezična struktura mogu tek djelomično opisati, objasniti s obzirom na konkretno ostvarenje, jer je osnovna značajka umjetnosti subjektivna vrijednost neobuhvatljiva znanstvenim opisom. Ono što vrijedi za stil nekoga književnika ne mora imati neku općenitiju vrijednost, stilemi su relativni aspekti književnoumjetničkoga djela, te mogu imati smisao i stilematku vrijednost samo u određenu kontekstu unutar pojedinoga književnoumjetničkog djela. U dvama Vuletićevim člancima o Krležinu stilu (1967; 1970) stilski se postupci promatraju u kontekstu govornih vrednota, budući da se jezični izraz Krležinih djela sagledava prema njegovu ostvarivanju u jedinstvenoj cjelini. Na tragu afektivne stilistike, analizira se odnos reduciranja leksičke građe i porasta afektivnosti te se utvrđuje raspon afektivnosti (ironije, napetosti, iznenađenja, iskazivanja intimnosti do rezimiranja iznesenoga) u bezglagolskim sintaktičkim konstrukcijama književnoga predloška. Sintaksa unosi red u skup riječi i subordinira ih, a sintaktički manjkave, krnje konstrukcije produkt su afektivnosti govornoga subjekta te se otimlju jezičnoj organiziranosti. Sintaktički, odnosno leksički »okrnjene« konstrukcije u »manjkavosti« jezičnih sredstava ostvaruju različite afektivne vrijednosti jer zahtijevaju bogatiji razvoj vrednota govornoga jezika (intonacije, ritma, intenziteta, napetosti, pauze) »koje u stvari izražavaju subjektivni dio poruke« (Vuletić 1967: 148). Vuletićeva analiza bezglagolske rečenice upućuje na važnost istraživanja govornih vrednota koje na jedan način stilski uglavljaju pišćev izraz jer u njega unose subjektivnu dimenziju. U istraživanju značajki imenovanja likova u jednoj od Krležinih novela, čestotna pojavnost pojedinih stilema ukazuje na mogućnost proizvođenja određenoga stilskoga efekta koji se potom ispituje prema konkretnome kontekstu u kojem se taj stilem javlja. Primjerice, navode se statistički pokazatelji sintagme *gospodin satnik*, »leksički posve neutralne forme«, koji se ispituju

ili ponavljanjem (*per adiectionem*), izostavljanjem (*per detractioem*), premještanjem (*per mutationem*) i drugim postupcima kojima se na značenjskoj razini iskaz zgušnjava te u tome kontekstu figure postaju razmak »između znaka i smisla, kao unutrašnjeg prostora jezika« (Ženet 1985: 52). Stilske figure su emocionalno-ekspresivna sredstva u kojima dolazi do promjene značenja, ali ne utvrđenoga, nego utvrđujućega (usp. Silić 2005: 419-426). Uporaba je stilskih figura u jeziku književnoumjetničkoga djela stvaralačka, individualna jezična aktivnost koja u unutarnjem prostoru jezika izgrađuje značenje. Figure riječi ili tropi, figure dikcije, figure konstrukcije i figure misli ne promatraju se kao apsolutne, »gotove« konstrukcije koje se rabe kao »ukras« neovisnoga značenja i stoga bez posljedica otklonjivoga od ostatka teksta, kao što je to bio slučaj u tradiciji klasične retorike: »Njihovo izdvajanje iz konteksta opravdano je samo ako je metodološke naravi: ako se, pak, izdvajanjem i odjelitim tumačenjem takvih izraza želi predstaviti čitav tekst, riječ je očito o retoričkom zahvatu koji ne može biti shvaćen kao vjerodostojan interpretacijski postupak« (Bagić 1994: 39).

prema tipu govora u kojem se ta sintagma rabi te se utvrđuju promjene stilske obojanosti leksema u pojedinoj uporabi koji je »zbog specifične umjetničke upotrebe – specifične umjetničke intonacije, jedan od najznačajnijih, upravo temeljnih stilema novele« (Vuletić 1970: 262).¹²

Zaključak

Raščlamba jezika književnoumjetničkoga teksta lingvostilističkom metodologijom u analiziranim prilogima *Umjetnosti riječi* pokušava utvrditi učinak stilema u mikrokontekstu analizirajući one vrijednosti koje se ostvaruju na stilski napregnutim mjestima u jezičnom nizu te ocjenjujući njihovu funkcionalnu uporabljenu. Pritom se stilem promatra kao namjerna intenzifikacija jezične jedinice nastala izborom iz skupa jezičnih mogućnosti odnosno kreativnim razmicanjem potencijalnih stilskih mogućnosti. Rabi se postupak usporedbe s neobilježenim oblikom (transformacija u logički ekvivalent) da bi se izdvojila i opisala stilska sastavnica izraza. Stilski se postupci svode na tzv. nulti stupanj izražajnosti, ali se potencijalna stilogenost utvrđuje tek u kontekstu. Naznačene metode strukturalnoga jezikoslovlja (metoda stilskoga izbora i metoda stilske transformacije kojom se utvrđuje stilska obilježje-

¹² U istraživanju jezika starije književnosti lingvostilističkom se analizom mogu raščlaniti jezično-stilske sastavnice te utvrditi stilske vlastitosti književnoumjetničkoga teksta u dijakronijsko-sinkronijskom presjecištu. Takva analiza nužno obuhvaća smještanje djela *in tempore* – promatranje piščevih izbora prema jeziku njegova vremena ili, Devotovim terminom kazano, prema »jezičnome institutu« starijega jezičnoga stanja. Tako se primjerice u Vončininu prilogu (1967) u analizi Lucićeva pjesničkoga jezika kao stilem izdvaja zamjenički oblik *njeje* koji je u tekstu niske čestotne pojavnosti (neprekazivni element). S obzirom na to da je riječ o starijem obliku u odnosu na oblik *nje*, jezična jedinica preuzeta iz starijega, arhaičnoga sloja jezika ostvaruje osobitu stilističku vrijednost te evocira svečani, biraniji ton. U Menčetićevu stihovnome stvaralaštvu Vončina (1968) izdvaja tri stilska postupka: slogovno skraćivanje riječi, čuvanje oblika koji odgovaraju troslogu te slogovno produživanje riječi te ih promatra kao način isticanja izražajnosti pjesničkoga jezika, dokazujući da je lingvostilistička analiza plodna metoda u istraživanju jezika starijih hrvatskih književnika: »Interesu koji se u posljednje vrijeme posvećuje lingvostilističkim analizama tekstova hrvatske književnosti 15. i 16. stoljeća pogoduju slična proučavanja što se vrše na tekstovima novijih hrvatskih književnika – proučavanja koja su i ovom *Pogledu...* pružila plodotvornih poticaja« (Vončina 1968: 97). I u Moguševu prilogu (1968) ističe se dobrodošla pomoć lingvostilističke analize u interpretaciji tekstova starije hrvatske književnosti: »Možda se lingvostilističkom analizom mogu ponajbolje uočiti komponente toga odnosa koji, da bi to bio, – za razliku od eventualno naslijeđenih motiva ili stečenog obrazovanja ili naučene tehnike (što se često pripisivalo Držiću kao dokaz njegove neoriginalnosti) – pokazuje put prema vlastitosti, svojevitosti djela« (Moguš 1968: 60). Možemo zaključiti da su prilozi u *Umjetnosti riječi* u kojima je na korpusu tekstova starije hrvatske književnosti primijenjena lingvostilistička analiza doprinos prevrednovanju naslijeđenih spoznaja iz prve polovine dvadesetoga stoljeća, u kojima se ostvarivanju stilističkih vrijednosti unutar stvaralačke jezične uporabe nije pridavala veća pozornost. U tome kontekstu lingvostilistička se analiza pokazala izrazito korisnom jer su se njezinom primjenom u prilogima *Umjetnosti riječi* tekstovi starije hrvatske književnosti protumačili s osobitim obzirom na stilske, stvaralačke mogućnosti hrvatskoga književnog izraza u dijakronijskome presjeku. Stilemi se u jeziku starije hrvatske književnosti omeđuju na pozadini povijesne vertikale jezika i individualne jezične uporabe, implicirajući pitanje odnosa općeg / kolektivnoga u starijem stanju jezika ostvarenom u umjetničkome tekstu.

nost) pridonijele su pokretanju niza pitanja o istraživanju stilske činjenice u jeziku književnoumjetničkoga djela te su, usustavljene unutar deskriptivne stilistike, uputile na to da je jezik književnoumjetničkoga djela podeseo područje jezikoslovnoga istraživanja. Pritom promatranje stila kao izbora između jezičnih jedinica različite izražajnosti implicira nekoliko problemskih mjesta: utvrđivanje općega i pojedinačnoga u jeziku, razdvajanje stilskih izbora od pragmatičnih i gramatičkih, namjernih od nenamjernih, pokreće pitanje »varijanata« te rekonstruiranje skupa jezičnih mogućnosti *in tempore*. Premda opterećen naznačenim bremenitostima, kriterij stilema kao namjernoga piščeva izbora može se kontekstualizirati u suvremenim proučavanjima vlastitosti jezika književnoga teksta gdje se nadopunjuje isticanjem razmicanja jezičnoga prostora *in potentia*.

Stilem se, dakle, u analiziranim priložima promatra kao jezična jedinica koja odražava namjeran odabir iz potencijalnih mogućnosti te se njegova stilogenost utvrđuje analizom njegova funkcioniranja u kontekstu (usp. Katnić-Bakaršić 2001: 12). Iz rezimiranoga se može zaključiti kako strukturalno jezikoslovlje pruža plodne poticaje u istraživanju stilema kao nepretrazivih elemenata govornoga niza koji svojom neobičnošću usmjeravaju čitateljevu pozornost. U tom se smislu može još uvijek tvrditi da je stil vrsta jezičnoga naglašavanja raščlamba kojeg može dati mnoga korisna zapažanja o funkcionalno uvjetovanoj stilističkoj vrijednosti.

MICROSTYLISTICS OF THE *UMJETNOST RIJEČI* JOURNAL: LINGUISTIC ELABORATION ON THE CONCEPT OF STYLEM

Ljubica Josić

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

ABSTRACT: The goal of this research of linguo-stylistic contributions to the *Umjetnost riječi* journal is the attempt to determine a methodology of descriptive actions in the analysis of stylistically relevant language facts of a literary-artistic work, which was applied to the works of some members of the so-called Zagreb school of stylistics during the 1960s. Analyzing a literary text using linguistic apparatus is seen in co-relation with the heterogeneously (macrostylistically) understood stylistic category within that school, with special attention given to the question of the representative quality of a literary-artistic text as a model for the linguistic analysis built on the criteria of style as a choice and a deviation. With this analysis we try to contribute to the systematization of the duality of the stylistic discipline and encourage that, in the context of contemporary multitude of stylistic approaches, non-systematized terms and individual concepts of style, a stylistic contribution of structural linguistics is determined more clearly, and that those achievements that offer

stimulating ideas are pointed out in recent studies of the language of a literary-artistic work.

Keywords: *Zagreb school of stylistics; linguistic stylistics; style; stylistic label; stylem*

PRIMARNI IZVORI

- Kalenić**, Vatroslav: Sintaksa Šenoina jezika u funkcijama izraza. *Umjetnost riječi* 13 (1969) 1/2, str. 21–43.
- Pranjić**, Krunoslav: Tehnika pauze kao stilski postupak: Uz tekst M. Krleže: »Slom Frana Supila«. *Umjetnost riječi* 6 (1962) 3, str. 161–167.
- Pranjić**, Krunoslav: O Krležinu proznom ritmu. *Umjetnost riječi* 7 (1963) 2, str. 101–112.
- Pranjić**, Krunoslav: Iz Matoševe fonostilematike. *Umjetnost riječi* 11 (1967) 1, str. 29–45.
- Vuletić**, Branko: O bezglagolskoj rečenici u nekim Krležinim djelima. *Umjetnost riječi* 11 (1967) 2, str. 145–156.
- Vuletić**, Branko: Smisao ličnih imena i naziva u Krležinoj »Kraljevskoj ugarskoj domobranskoj noveli«. *Umjetnost riječi* 14 (1970) 1/2, str. 259–265.

SEKUNDARNI IZVORI

- Frangeš**, Ivo: Vrijednosti i granice stilističke kritike. *Umjetnost riječi* 1 (1957) 4, str. 253–258.
- Katičić**, Radoslav: Nauka o književnosti i lingvistika. *Umjetnost riječi* 4 (1960) 3/4, str. 1–11.
- Katičić**, Radoslav: Književnost i jezik » Umjetnosti riječi«. *Umjetnost riječi* 12 (1968) 3, str. 181–205.
- Moguš**, Milan: Jezični elementi Držićeva »Dunda Maroja«. *Umjetnost riječi* 12 (1968) 1, str. 49–62.
- Vončina**, Josip: Jedna od mogućih analiza Lucićeve »Vile«. *Umjetnost riječi* 11 (1967) 4, str. 297–309.
- Vončina**, Josip: Pogled na stilematске elemente Menčetićevih »Pjesni«. *Umjetnost riječi* 12 (1968) 2, str. 77–108.

LITERATURA

- Bagić**, Krešimir: *Živi jezici: poetska pisma Ivana Slamniga, Josipa Severa i Anke Žagar*. Naklada MD, Zagreb 1994.
- Bally**, Charles: *Traité de stylistique française*. Klincksieck, Paris 1951.
- Cressot**, Marcel: *Le style et ses techniques: précis d'analyse stylistique*. Presses Universitaires de France, Paris 1971.
- Delić**, Mićo: *Lingvistička stilistika u nastavi*, doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Zagreb 1979.
- Devoto**, Giacomo: *Studi di stilistica*. Felice le Monnier, Firenze 1950.
- Donat**, Branimir: Načela tzv. škole zagrebačke stilističke kritike. *Kritika* 3 (1968), str. 254–268.
- Enkvist**, Nils Erik: On Defining Style: An Essay in Applied Linguistics. U: John Spencer (ur.), *Linguistics and Style*. Oxford University Press, London 1964, str. 3–56.
- Fish**, Stanley: Što je stilistika i zašto o njoj govore tako grozne stvari?? (prijevod A. Ryznar). *Quorum* 26 (2010) 3/4, str. 259–293.
- Fiš** [Fish], Stenli [Stanley]: Koliko je običan jezik običan? (prijevod D. Opačić-Kostić). *Književna kritika* 14 (1983) 2, str. 18–28.
- Guberina**, Petar: Stilistički i stilografski postupci: naučna i literarna analiza. *Pogledi, almanah za pitanja teorije književnosti*, Zagreb 1955, str. 167–172.
- Guiraud**, Pierre: *Stilistika* (prijevod B. Džakula). Veselin Masleša, Sarajevo 1964.
- Ingarden**, Roman: *O saznavanju književnog umetničkog dela* (prijevod B. Živojinović). Srpska književna zadruga, Beograd 1971.
- Kalenić**, Vatroslav: Stilografske pojave u imenica hrvatskosrpskoga jezika. *Jezičnik* 12 (1964) 1, str. 11–17.
- Kalenić**, Vatroslav: *Jezičnik i umjetnički izraz Augusta Šenoa*, doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Ljubljana 1965.
- Kalenić**, Vatroslav: Stilografske pravopisne i glasovne osnove Šenoina izraza. *Jezičnik* 15 (1968) 4, str. 97–109.
- Kalenić**, Vatroslav: Lingvostilističko proučavanje hrvatskoga jezika. *Jezičnik* 19 (1971) 2/3, str. 65–80.
- Katnić-Bakaršić**, Marina: *Stilistika*. Ljiljan, Sarajevo 2001.
- Kravar**, Zoran: Problem figure u radovima Zdenka Škreba. *Umjetnost riječi* 29 (1985) 4, str. 385–397.
- Lanović**, Nina: Prijedlog lingvističkog pristupa stilističkoj analizi književnog (pjesničkog) teksta. *Suvremena lingvistika* 27 (2001) 51/52, str. 123–141.

- Pavličić**, Pavao: Stih i figure. U: Živa Benčić, Dunja Fališevac, *Tropi i figure*. Zbornik. Zavod za znanost o književnosti, Zagreb 1995, str. 345–383.
- Petrović**, Svetozar: Lingvistička invazija u studiju književnosti. *Književnik* 2 (1960) 11, str. 70–80.
- Pranjić**, Krunoslav: Matoševe leksičke varijante (stilističke). *Jezičnik* 14 (1967) 5, str. 129–141.
- Pranjić**, Krunoslav: *Jezičnik i stil Matoševe pripovjedačke proze*. Rad JAZU, knj. 361., Zagreb 1971, str. 29–194.
- Pranjić**, Krunoslav: Legitimnost lingvističkoga – stilističkoga pristupa književnome tekstu. U: *Zbornik radova posvećen VII kongresu jugoslavenskih slavista u Beogradu, 25.–30. rujna 1972*. Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1972, str. 93–96.
- Sanders**, Willy: *Linguistische Stiltheorie: Probleme, Prinzipien und moderne Perspektiven des Sprachstils*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1973.
- Sebeok**, Thomas A. (ur.): *Style in Language*. The M. I. T. Press, Cambridge 1960.
- Silić**, Josip: Je li jezik književnoumjetničkoga djela funkcionalni stil standardnoga jezika? U: *Zavičajnik*. Zbornik Stanislava Marjanovića. Osijek 2005, str. 419–426.
- Spiewok**, Wolfgang: Stilistika na graničnom području između lingvistike i nauke o književnosti (prijevod Z. Škreb). *Umjetnost riječi* 15 (1971) 3, str. 183–203.
- Srhoj Čerina**, Ljubica: Stil i stilistika na stranicama »Umjetnosti riječi«, *Glasje* 1 (1994) 1, str. 21–32.
- Stolac**, Diana: Metodologija sintaktostilističkih istraživanja. U: *Vidjeti Ohrid*. Zbornik. Hrvatsko filološko društvo; Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2008, str. 287–300.
- Turković**, Hrvoje: Teorija otklona. U: Živa Benčić, Dunja Fališevac, *Tropi i figure*. Zbornik. Zavod za znanost o književnosti, Zagreb 1995, str. 559–584.
- Užarević**, Josip: Znanost o književnosti i teorija interpretacije. U: Vladimir Biti, Nenad Ivić, Josip Užarević (ur.), *Trag i razlika: čitanja suvremene hrvatske književne teorije*. Zbornik. Naklada MD: HUDHZ, Zagreb 1995, str. 13–37.
- Vinogradov**, Viktor: *Stilistika; teorija poetskoga jezika; poetika* (prijevod P. Lazarević, T. Šeremet i M. Milinković). Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1971.
- Visković**, Velimir: Evolucija »Zagrebačke stilističke škole«. *Republika* 39 (1983) 1, str. 48–58.
- Vuletić**, Branko: *Fonetika pjesme*. FF press, Zagreb 2005.
- Ženet** [Genette], Žerar [Gerard]: *Figure* (prijevod i izbor M. Miočinović). Vuk Karadžić, Beograd 1985.